

علیرضا عرفانی

مکاسب محرمة ۳

محرمات علوم

تقریر: جواد ابراهیمی

www.ketab.ir

برگزیده سی و هفتمین جایزه کتاب سال جمهوری اسلامی ایران ۱۳۹۸

نشر اشراق و عرفان

سرشناسه : اعرافی، علیرضا، ۱۳۳۸-

Arafi, AliReza

عنوان و نام پدیدآور : مکاسب محرمه / علیرضا اعرافی؛ تقریر علیرضا گودرزی؛ ویراستار عباسعلی مردی.

وضعیت ویراست : ویراست ۲.

مشخصات نشر : قم: موسسه فرهنگی هنری اشراق و عرفان، ۱۴۰۰.

مشخصات ظاهری : ۱۱ ج.

شابک : ۹۵۰۰۰۰ ریال: ۵-۴۴-۸۵۴۲-۶۰۰-۹۷۸؛ ج. ۱: ۶۰۰۰۰۰ ریال: ۲۲-۴۵-۸۵۴۲-۶۰۰-۹۷۸؛

۸۵۰۰۰۰ ریال: ۹-۴۶-۸۵۴۲-۶۰۰-۹۷۸؛ ج. ۳: ۷۰۰۰۰۰ ریال: ۶-۴۷-۸۵۴۲-۶۰۰-۹۷۸؛ ج. ۴:

۷۰۰۰۰۰ ریال: ۳-۴۸-۸۵۴۲-۶۰۰-۹۷۸؛ ج. ۵: ۵۰۰۰۰۰ ریال: ۹-۴۹-۸۵۴۲-۶۰۰-۹۷۸؛ ج. ۶:

۸۰۰۰۰۰ ریال: ۵-۵۰-۸۵۴۲-۶۰۰-۹۷۸؛ ج. ۷: ۷۵۰۰۰۰ ریال: ۳-۵۱-۸۵۴۲-۶۰۰-۹۷۸؛ ج. ۸:

۹۰۰۰۰۰ ریال: ۵-۵۲-۸۵۴۲-۶۰۰-۹۷۸؛ ج. ۹: ۵۶۰۰۰۰ ریال: ۷-۵۳-۸۵۴۲-۶۰۰-۹۷۸؛ ج. ۱۰: ۹۰۰۰۰۰

ریال: ۴-۵۴-۸۵۴۲-۶۰۰-۹۷۸؛ ج. ۱۱:

یادداشت : ج. ۲-۱۱ (چاپ اول: ۱۴۰۰) (فیبا).

یادداشت : کتابنامه.

مندرجات : ۱. اعیان نجس -- ج. ۲. کالاهای دارای منفعت حرام / تقریر احمد عابدین زاده، اصغر صفرزاده.

ج. ۳. محرمات علوم / تقریر جواد ابراهیمی؛ ویراستار عباسعلی مردی، حامد عبداللہی سفیدان.

ج. ۴. محرمات هنر / تقریر احمد عابدین زاده، حسن حیدرزاده؛ ویراستار عباسعلی مردی.

ج. ۵. محرمات هنر ۲ (غنا) / تقریر محمد آزادی؛ ویراستار احمد رضائی -- ج. ۶. محرمات ورزش

وبازی / تقریر احمد شهاخت، حسین مولودی، محمد کاظم مبلغ؛ ویراستار یوسف قربانی -- ج. ۷.

محرمات روابط میان فردی ۱ (غیبت) / تقریر علیرضا گودرزی، احمد عابدین زاده؛ ویراستار احمد

رضائی -- ج. ۸. محرمات روابط میان فردی ۲ (کذب) / تقریر سید نقی موسوی؛ ویراستار احمد

رضائی -- ج. ۹. محرمات روابط میان فردی ۳ / تقریر محمد قاسم رجایی، مهرزاد آوری، تقی مهری؛

ویراستار یوسف قربانی، احمد رضائی -- ج. ۱۰. محرمات سیاست / تقریر سید عنایت الله کاظمی؛

ویراستار یوسف قربانی -- ج. ۱۱. محرمات تجاری و اداری (اخذ اجرت برای واجبات) / تقریر احمد

عابدین زاده، جواد ابراهیمی، علی بخشی؛ ویراستار عباس مردی، احمد رضائی.

موضوع : معاملات (فقه)

موضوع : *Transactions (Islamic law)

موضوع : کسب و کار حرام

موضوع : *Business, Illicit

رده بندی کنگره : BP۱۹۰/۱

رده بندی دیویی : ۲۹۷/۳۲۷

شماره کتابشناسی ملی : ۸۴۵۰۰۵۹

مکاسب محرمة ۳ (محرمات علوم)

علیرضا اعرافی

تقریر جواد ابراهیمی
ناشر مؤسسه اشراق و عرفان
ویراستار عباسعلی مردی - حامد عبد اللهی سفیدان
امور هنری حمید بهرامی
نوبت و تاریخ چاپ ویراست دوم / تابستان ۱۴۰۰
لیتوگرافی، چاپ و صحافی چاپ هوشنگی
شمارگان ۵۰۰ نسخه
قیمت ۸۵۰۰۰ تومان

کلیه حقوق برای مؤسسه اشراق و عرفان محفوظ است

ISBN : 978-600-8542-46-9

www.eshragh-erfan.com

تلفن: ۰۲۵-۳۷۷۴۸۵۴۰

info@eshragh-erfan.com

نمابر: ۰۲۵-۳۷۷۴۸۵۴۱

آدرس: ایران، قم، خیابان معلّم، معلّم ۸، کوچه شهید محقق، پلاک ۵۹

فهرست

سخن اشراق	۱۷.....
پیشگفتار	۲۱.....
مقدمه	۲۵.....

بخش اول: مقدمات نوع چهارم مکاسب محرمه / ۲۷

فصل اول: قاعده حرمت تکسب با اعمال حرام	۲۸.....
کلیات	۲۹.....
۱. پیشینه بحث	۲۹.....
دوره متقدمان	۲۹.....
دوره متأخران	۳۰.....
دوره معاصر	۳۱.....
۲. اجاره، فرد غالبی تکسب با اعمال محرم	۳۲.....
بررسی حکم تکسب با محرمات	۳۳.....
۱. حکم تکلیفی	۳۴.....
ادله قاعده حرمت تکسب با کارهای حرام	۳۴.....
۲. حکم وضعی	۴۷.....
الف) مالیت نداشتن فعل حرام	۴۷.....
ب) آیه «وَلَا تَأْكُلُوا أَمْوَالَكُمْ بَيْنَكُمْ بِالْبَاطِلِ»	۴۸.....
ج) امتناع تسلیم و تسلّم فعل حرام	۵۰.....

۵۰	(د) نبوی «إِنَّ اللَّهَ إِذَا حَرَّمَ شَيْئًا، حَرَّمَ ثَمَنَهُ»
۵۰	جمع‌بندی ادله بطلان تکسب با اعمال حرام
۵۱	فروع بحث
۵۱	۱. تکسب با کارهای مکروه
۵۱	الف) حکم وضعی
۵۱	ب) حکم تکلیفی
۵۲	۲. منحصر نبودن تکسب به اعمال حرام در اجاره
۵۳	۳. شمول بحث نسبت به گونه‌های مختلف تکسب
۵۳	۴. نسبت رواج تکسب به اعمال حرام
۵۴	۵. تکسب با کارهای حرام به‌عنوان ثانوی و حکومتی
۵۴	تقسیم‌بندی محرمات به اولی، ثانوی و ولایی
۵۵	۶. تکسب با اعمال جایز به‌عنوان ثانوی و حکومتی
۵۵	۷. تکسب با کارهای حرام متعدد
۵۷	گزاره‌های فقهی مربوط به تکسب با افعال حرام
۵۹	فصل دوم: مقدمات بحث صغروی
۵۹	۱. ضرورت تبویب مناسب در مباحث فقهی
۵۹	۲. دلایل طرح عناوین حرام در مکاسب محرمة
۶۰	۳. تعداد عناوین مورد بحث
۶۱	۴. دسته‌بندی عناوین حرام
۶۳	۵. نظام‌سازی دینی از طریق مباحث فقهی
۶۳	الف) بحث تک‌گزاره‌ای
۶۳	ب) تنظیم گزاره‌های مرتبط در یک عنوان
۶۴	ج) تحلیل و نظریه‌پردازی کلان فقهی
۶۴	د) تطبیق نظر فقهی با ارزش‌های اخلاقی و مبانی کلامی اسلام
۶۴	هـ) کشف نظر اسلام
۶۵	نکاتی درباره نظام‌سازی
۶۵	۱. تشکیکی بودن نظام‌سازی
۶۵	۲. نظام‌سازی، حرکت فکری‌ای
	بخش دوم: محرمات علوم در حوزه نشر/۶۷
۶۸	فصل اول: حفظ کتب ضلال

۶۹	کلیات
۶۹	۱. مفهوم‌شناسی واژه‌های بحث
۶۹	الف) حفظ
۷۰	ب) کتاب
۷۲	ج) ضلال
۷۳	۲. پیشینه بحث
۷۵	جایگاه بحث کتب ضلال در فقه
۷۹	بررسی ادله
۷۹	۱. آیات
۷۹	الف) آیه لهوالحدیث
۹۱	ب) آیه اجتناب از قول زور
۱۰۵	ج) آیه مسجد ضرار
۱۰۷	د) آیات افتراء به خداوند تعالی
۱۱۲	هـ) طه: آیه ۹۷
۱۱۴	و) آیات دوری از مجالس استهزای آیات الهی
۱۱۶	جمع‌بندی استدلال به آیات
۱۱۶	۲. روایات
۱۱۷	طایفه اول: روایات تعلیم، تسنن و تکلم در باب ضلال
۱۲۲	طایفه دوم: روایات سببیت فساد
۱۳۲	جمع‌بندی ادله روایی
۱۳۲	۳. عقل
۱۳۳	تقریر اول: لزوم قلع ماده فساد
۱۳۵	تقریر دوم: وجوب دفع ضرر محتمل
۱۳۸	جمع‌بندی ادله
۱۴۱	فروع بحث
۱۴۱	۱. قواعد اضلال و هدایت
۱۴۲	الف) عناوین ذیل اضلال
۱۴۵	ب) عناوین ذیل هدایت
۱۴۷	۲. دفع ضلال
۱۴۸	۳. عروض عناوین ثانوی بر حفظ کتب ضلال

۱۴۹	یک. تزامم احکام و مصالح
۱۵۰	دو. بررسی اولی یا ثانوی بودن حکم استثنائات
۱۵۱	گزاره‌های فقهی مربوط به حفظ کتب ضلال
۱۵۱	الف) حکم فقهی اضلال
۱۵۱	ب) حکم مفاهیم مرتبط با اضلال
۱۵۲	ج) حکم حفظ و نگهداری کتب ضلال
۱۵۲	د) حکم شرایط مرتبط با اضلال
۱۵۳	ه) حکم شیوه‌های مواجهه با نشر محتوای ضاله
۱۵۶	فصل دوم: حق تألیف
۱۵۷	کلیات
۱۵۸	۱. مفهوم‌شناسی
۱۵۸	الف) تعریف حقوق معنوی
۱۵۸	ب) مفهوم‌شناسی حق تألیف
۱۷۰	۲. پیشینه بحث
۱۷۰	الف) پیشینه فراققهی
۱۷۲	ب) پیشینه فقهی
۱۷۷	بررسی ادله شرعی بودن حق التألیف و نفی آن
۱۷۷	۱. ادله شرعی بودن حق تألیف
۱۷۷	الف) مالیت حق تألیف
۱۸۶	ب) قاعده حرمت اضرار به دیگران
۱۸۸	ج) حرمت اختلال نظام
۱۹۲	د) استفاده از اختیارات ولایت فقیه
۱۹۴	جمع‌بندی ادله مثبت
۱۹۵	۲. ادله نافی شرعی بودن حق تألیف
۱۹۵	الف) حرمت کتمان علم
۱۹۸	ب) مالکیت و تسلط خریدار بر قالب مادی آثار
۱۹۹	ج) مالکیت اوصاف تابع مالکیت اعیان
۲۰۰	د) عدم تعلق ملکیت به امور انتزاعی
۲۰۱	ه) امضاء نشدن حق تألیف از سوی شرع
۲۰۲	حاصل ادله حق تألیف

۲۰۵	فروع بحث
۲۰۵	۱. شرط عدم انتشار بنا بر نفی حق تألیف
۲۰۶	بررسی نظرات
۲۰۶	۲. معامله حق تألیف
۲۰۷	۳. معامله اثری که هنوز تولید نشده
۲۰۸	۴. دامنه زمانی حق تألیف
۲۰۹	بررسی نظرات
۲۱۱	۵. اقتباس و نسخه برداری از اجزاء اثر
۲۱۱	الف) اجازه صاحب اثر
۲۱۲	ب) استناد مطلب به صاحب اثر
۲۱۵	گزاره‌های فقهی مربوط به حق تألیف
۲۱۸	فصل سوم: بیع مصحف
۲۱۹	کلیات
۲۲۰	۱. مفهوم شناسی
۲۲۰	الف) مصحف
۲۲۱	ب) واژه‌های متناظر
۲۲۵	ج) کاربردهای مصحف در قرآن و روایات
۲۲۶	۲. پیشینه بیع مصحف
۲۲۶	الف) پیشینه عام (فرافقه‌ی) بیع مصحف
۲۲۹	ب) پیشینه خاص (فقهی)
۲۳۳	بررسی ادله
۲۳۳	۱. روایات مانعه
۲۴۲	۲. روایات مجوزه
۲۴۸	۳. جمع‌بندی روایات
۲۵۹	فروع بیع مصحف
۲۵۹	۱. حکم وضعی بیع مصحف
۲۵۹	نهی مولوی، نهی ارشادی
۲۶۱	۲. متعلق حکم، خطوط یا محل خطوط
۲۶۳	۳. بیع سوره‌ها و اجزای قرآن
۲۶۴	۴. فروش آیات قرآن موجود در کتب و تفاسیر

مقدمه چاپ دوم

تقریر مکاسب محرمه، با اذن و توفیق خداوند تعالی و عنایت اهل بیت علیهم السلام در پانزده جلد به پایان رسید و در سال ۱۳۹۸ به عنوان برگزیده جایزه کتاب جمهوری اسلامی ایران دست یافت. به شکرانه این نعمت، در مقابل درگاه خداوند تعالی پیشانی بندگی بر زمین می‌ساییم.

از خصوصیات این کتاب را از کتاب‌های هم‌ردیف خود ممتاز می‌کند، طرح و بررسی دقیق و عالمانه مسائل کتاب و طرح نویی است که استاد معظم رحمته الله اعرافی برای تنظیم مباحث مکاسب محرمه در کتاب حاضر ارائه نموده است. افزون بر آن، تقریر مناسب کتاب است که شامل تبدیل شیوه گفتاری و کلاسی مباحث به نوشتاری و کتابی، مستندسازی مطالب و افزودن مفهوم‌شناسی و پیشینه فقهی و فراققهی در بیشتر مباحث کتاب است. شوربختانه گاهی در تقریرات دیده می‌شود که مطالب اساتید به شکل گفتاری و بدون مستندسازی، به همان شکل القاشده، تقریر می‌شود. این امر به ظاهر امانتداری، اما مخل تقریر مناسب است؛ زیرا خواننده کتاب را سردرگم می‌کند و افزون بر اتلاف وقت خوانندگان، مراد اساتید را به شایستگی منتقل نمی‌کند.

بی‌تردید بیشتر کارهای بشری دارای اشکالات و کاستی‌هایی است؛ و تقریر حاضر از این قاعده مستثنا نیست؛ از این رو برای اصلاح بعضی اشکالات و زیباتر کردن کار، تصمیم گرفتیم کتاب حاضر را با ویراست جدید به چاپ رسانیم. برای این کار تغییرات پیش رو را در ویراست جدید انجام دادیم:

۱. تصحیح بعضی اشکالات ویرایشی و محتوایی؛

۲. تطبیق بررسی سندی روایات با نظرات جدید استاد معظم؛

۳. تبدیل قطع رقعی کتاب به قطع وزیری؛

۴. تجميع بعضی مجلدات چاپ پیشین و کاهش تعداد مجلدات به یازده جلد. براین اساس جلد اول و دوم پیشین (اعیان نجس ۱ و ۲) در جلد اول ویراست جدید به نام «اعیان نجس»؛ جلد چهارم و پنجم پیشین (محرمات علوم ۱ و ۲) در جلد سوم ویراست جدید به نام «محرمات علوم»؛ جلد نهم و دوازدهم پیشین (محرمات روابط میانفردی ۱ و ۴) در جلد نهم ویراست جدید به نام «محرمات روابط میانفردی ۳»؛ و جلد چهاردهم (محرمات تجاری و اداری) و جلد پانزدهم (اخذ اجرت برای واجبات) در جلد یازدهم ویراست جدید به نام «محرمات تجاری و اداری - اخذ اجرت برای واجبات» تجميع شدند.

بی تردید با وجود انجام اصلاحات یادشده، کتاب حاضر خالی از اشکال و کاستی نیست. ضمن عذرخواهی از این بابت، امید داریم که خوانندگان فرهیخته اشکالات را به ما گوشزد نمایند. محققان محترمی که ما را در تقریر کتاب حاضریاری کردند، به ترتیب میزان مشارکت عبارت‌اند از: حجج اسلام علیرضا گودرزی، سید نقی موسوی، سیدعلی‌الله کاظمی، محمد آزادی، جواد ابراهیمی، محمدقاسم رجایی، احمد شهامت، اصغر صفرزاده، مهزاد آور، علی بخشی، حسن حیدرزاده، تقی مهری، حسین مولودی، کاظم مبلغ، سیدآقا حسن حسینی، ستار همتی، سیداحمد حسینی، محمد دین محمدی، کریم پورنصف و تقی زینال بیگ‌زاده.

اساتید محترمی که ما را در نظارت بر تقریر کتاب حاضریاری کردند، به ترتیب میزان مشارکت عبارت‌اند از: حجج اسلام تقی مهری، محسن پوراکبر، صمد سعیدی، احمد شهامت، سیدنقی موسوی و جواد ابراهیمی.

در نهایت از حمایت‌های استاد معظم آیت‌الله اعرافی و مدیران محترم مؤسسه اشراق و عرفان حجت‌الاسلام صمد سعیدی و حجت‌الاسلام دکتر سیدنقی موسوی و نیز تلاش محققان، ناظران، ویراستاران (آقایان عباسعلی مردی، احمد رمضانی، یوسف قربانی و حامد عبداللہی سفیدان)، ناظر و ویرایش (حجت‌الاسلام علی اکبریان) و صفحه‌آرا (آقای حمید بهرامی) تشکر می‌نماییم.

احمد عابدین زاده